



**Türkiye’de Çoklu Kriz Ortamında
Kapsayıcı, Eşitlikçi ve Sürdürülebilir bir Ekonomi İçin
“Yenilenen/Yinelenen” Taleplerimiz¹**

**KEFA-Kadın Emeği Çalışan Feminist Araştırmacılar Ağı
Şubat 2026**

Bu politika notu 26-27 Nisan 2025 tarihinde Urla’da yaptığımız KEFA toplantısındaki tartışmalara dayanıyor. Sevgili arkadaşımız Şemsa Özar katıldığı toplantıda hangi başlıklar altında tartışmamız gerektiğine dair notlar hazırlamış ve hastalığına rağmen tartışmalara canlı biçimde katılmıştı. Şemsa, en başından itibaren 2007 yılında kurduğumuz Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi’nin (KEİG) ve onun bünyesinde yer alan Kadın Emeği Çalışan Feminist Araştırmacılar’ın (KEFA) aktif üyesiydi.

Anaakım iktisada feminist perspektiften getirdiği eleştiriler, yaptığı araştırmalar, verdiği dersler özellikle kadın emeğinin iktisadi ve sosyal refah açısından değeri kavranması ve görünür kılınması açısından son derece önemliydi. Aynı zamanda “Barış İçin Akademisyenler” bildirisini imzalayarak toplumsal barıştan yana tavrını koymuş, Boğaziçi Üniversitesine kayyum rektör atamalarına karşı akademik hak ve özgürlükleri savunmuştu

Bu politika notunu Şemsa Özar arkadaşımıza ithaf ediyor ve onun anısı önünde saygı ve sevgiyle eğiliyoruz.

Ekonomik, siyasal, toplumsal ve ekolojik krizlerin eşzamanlı ve iç içe geçtiği çoklu kriz ortamı; sürekli hale gelen yoksulluk ve demokratik işleyişin zayıflığıyla birlikte, toplumsal cinsiyet uçurumunu daha da derinleştiriyor.

Kadınlar hala ya iş bulamıyor ya da insan onuruna yakışır işlerde çalışmıyor, çalışsa bile başta çocuk bakımı olmak üzere bakım hizmetlerine erişemiyor, emekli olamıyor veya emekli olsa da geçimini sağlayamıyor, kısacası yoksullaşıyor, geçinemiyor, barınamıyor, ısınamıyor.

8 Mart 2022’de KEFA olarak yayınladığımız politika notuna benzer bir giriş yapmış ve ardından taleplerimizi sıralamıştık. Bugünden bakınca mütevazı kalan taleplerimize ne yazık ki yenilerini eklemek; kapsayıcı, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir ekonomi için kadın emeği merceği ile bir değerlendirme yapma ihtiyacı hissettik. Peki taleplerimiz neydi, üç yıllık sürede ne değışti, çoklu kriz ortamında yeni taleplerimiz neler?

¹ Bu politika notu 26-27 Nisan 2025 İzmir Urla’da gerçekleştirilen ve CEİDizler Hibe Programı kapsamında hibe almaya hak kazanan **KEFA İzmir- 2025 Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamı Çalıştayı/CEİD/AD/2025/04** çalıştayı sonucunda üretilmiştir.

‘Bu yayın, CEİDizler Hibe Programı kapsamında Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. İçeriği yalnızca KEFA sorumluluğundadır ve her zaman Avrupa Birliği’nin ve Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin görüşlerini yansıtmaz.’



Kapsayıcı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Temel Alan Makroekonomik Politika

2022'deki politika notumuzda “salgınla birlikte uygulanan mali genişleme politikaları, kriz koşulları sona erene kadar sürdürülmeli; kamu bütçesi ve teşvikler, toplumsal cinsiyet eşitliğini, insana yaraşır işi ve yoksulluğun azaltılmasını önceleyen kapsayıcı büyüme anlayışıyla yeniden dağıtılmalıdır” demiştik.

Makroekonomi yönetiminde COVID-19-sonrası dönemde yaşanan istikrarsızlıklar ekonomi genelinde yüksek enflasyonun yanı sıra belirsizlikleri de artırarak yatırım, büyüme ve yeni istihdam olanaklarının yaratılması üzerinde son derece olumsuz etkilere neden olmuştur. Global enflasyonun artış trendinde olduğu COVID döneminde, ülkemizde “faiz sebep, enflasyon sonuçtur” varsayımı ile başlayan Merkez Bankası yönetimine sık müdahaleleri içeren, düşük faiz ve düşük değerli kur politikaları, seçim dönemlerindeki popülist harcamalar da eklenince, Türkiye'yi dünyada enflasyon oranı sıralamasında en üst düzeye yerleştirmiştir. 2023 genel seçimleri sonrasında enflasyonun ve enflasyon beklentilerinin doruk yaptığı bir ortamda, 180 derecelik bir dönüş ile “ortodoks” para ve maliye politikalarına dönülerek, yüksek faiz ve döviz kuruna müdahaleler, daralcı maliye politikaları (kemer sıkma) ile desteklenmiş, yüksek enflasyona yol açan hatalı makroekonomi yönetiminin faturası sabit gelirli hanelere ve ayakta durmakta zorlanan küçük işletmelere ve esnafa kesilmiştir. Uzun dönemli yapısal reformları ve üretken yatırımları destekleyen bir ekonomi yönetiminden ziyade günü kurtarmaya yönelik parçalı müdahalelerin olduğu bir makroekonomik politika yaklaşımı ağır basmaktadır. Öte yandan erozyona uğrayan demokratik ilkeler ve hukuk normları, risk primi ile borçlanma faizlerini artırmakta, zaten kısıtlı olan kamusal kaynakları eritmekte, ekonomiye güveni iyice azaltarak makroekonomiyi içinden çıkılması zor bir duruma sokmaktadır. Bu ortamda yatırımlar azalmakta, ekonominin istihdam yaratma potansiyeli giderek zayıflamakta, (geniş tanımlı) işsizlik artarken, enflasyon son dönemdeki nispi azalmaya rağmen yüksek seyretmeye devam etmektedir.

Belirsiz ve kırılgan makroekonomik ortam, kadın-erkek, yaşlı-genç, çalışan herkes için zorlukları beraberinde getirirken, özellikle düşük ve orta gelirli hanelerde yaşayan kadınlar üzerinde daha da büyük bir baskı yaratmaktadır. Örneğin ekonomik büyümenin istihdam yaratma potansiyeli özellikle kadınları ikincil işgücü konumundan istihdama çekmek açısından ek öneme sahiptir. İşsizliğin yüksek olduğu bir ekonomide, az sayıdaki işlere erişimde erkekler daha avantajlı konumdadır. Yüksek enflasyon ve geçim sıkıntısı herkesin derdidir, ama düşük gelirli hanelerdeki kadınlar için ek zorlukları beraberinde getirmektedir.

Özetle, 2022-2025 dönemi, Türkiye ekonomisinde yapısal eşitsizliklerin, makroekonomik istikrarsızlıklar ve toplumsal cinsiyet körü politikalarla daha da derinleştiği bir süreç olarak ifade edilebilir. COVID-19 salgınının artçı etkileri, küresel tedarik zinciri şokları ve 2023 depremleri, 2025 19 Mart olayları gibi çoklu kriz koşulları, kadınların işgücü piyasasındaki konumunu ve hane içindeki yükünü daha da ağırlaştırmıştır. Özellikle yüksek enflasyon yaşam maliyetlerinin artmasına ve reel ücretlerin erimesine yol açarak geçim krizini derinleştirmiş, kadınların üzerindeki bakım yükünü ve yoksulluk riskini arttırmıştır. Böylece Türkiye ekonomisi yüksek enflasyon, yüksek faiz ile karakterize edilen bir "geçim krizi" içine girmiştir.

Uygulanan ekonomi programları, dış sermaye çekmeye ve reel ücretleri baskılamaya odaklanmış; bu durum gelirin emekten sermayeye transferine yol açmıştır. 19 Mart süreci gibi finansal dalgalanmalara yol açan anti-demokratik uygulamalar ve politik belirsizlikler, özellikle kısa vadeli portföy sermayesinin ülkeden çıkışını hızlandırmış; kur oynaklığı, enflasyon ve sıkı para politikaları üzerinden emeğin reel karşılığının daha da aşınmasına yol açmıştır.

Enflasyonun yanında enflasyonla mücadele politikalarıyla da sabitlenen “geçim krizi”, iç talebin baskılanma hedefinin sosyal maliyetini ortaya koymaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliği çok çarpıcı düzeydedir, en yüksek gelir grubu toplam gelirin neredeyse yarısını (%48,1) alırken toplumun geri kalanı kalan yarısını bölüşmeye çalışmakta, en düşük gelire sahip %20’lik grup ise %6,3’lük bir pay alabilmektedir². Gelir dağılımındaki eşitsizliğe karşın en temel ihtiyaçlara dönük harcamalardaki artış baskısı eşzamanlı yaşanmakta, bu da büyük bir refah kaybını ve borçlanma baskısını beraberinde getirmektedir. Hanelerin tüketim harcamalarındaki değışime bakıldığında, 2023 yılından 2024 yılına, gıda ve alkolsüz içeceklerle yapılan harcamalarda %62,8 artış; konut ve kira harcamalarında %102,5 artış, sağlık ve eğitim harcamalarında ise sırasıyla %91,1 ve %182,1 artış olduğu görülmektedir³. Çalışan kadınların deneyimleri de bize kredi kartı borçlarının sonunda geri ödemelerin yapılamadığını, bunun yerine yeniden borçlanmayla borcun döndürölmeye çalışıldığını ve bir hayatta kalma stratejisi olarak borçlanmanın giderek arttığını göstermektedir.⁴

Enflasyon ve gelir dağılımındaki bozulma talebin baskılanmaya çalışıldığını Türkiye’nin pandemi sonrasında tüketim eğiliminin güçlü kalmasına neden olmaktadır ve enflasyon yüksek kalmaya devam etmektedir. Tüketim talebi, fiyat artışlarından korunan üst gelir gruplarında sürmektedir; öte yandan, enflasyon gelirlerinin eridiği alt gelir gruplarında bir sonraki ay fiyatı yükselecek ürünlere yönelik, çoklukla borçlanmayla finanse edilen bir talep yaratmaktadır. Fiyat artışları talep kaynaklı olabileceği gibi, tekelci fiyatlama, kuraklık, kur şokları, enerji krizi gibi nedenlerle maliyet kaynaklı olabilir. Enflasyonla mücadele, en kestirme haliyle, alt gelir gruplarında talebi baskılayarak değil, kaynağı tespit edildikten sonra buna uygun araçlarla yürütölmelidir. Enflasyonun toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yol açmamasının birinci koşulu budur.

Bölüşüm ilişkileri sınıfsal olduğu kadar cinsiyet temellidir; gelire erişimi kısıtlı olan kadınlar, enflasyon ve kur artışlarından en ağır darbeyi alan kesim olmuştur. Kamu harcamalarında yapılan kısıtlamalar ve eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yapılan kesintiler, bu hizmetlerin boşluğunu kadınların ücretsiz ev içi emeğiyle doldurmasına neden olarak, kadınları daha da yoksullaştırmıştır.⁵ Yüksek enflasyon ve fiyat belirsizlikleri ortamı, kadınların ev içi üretime ve alışverişe ayırdıkları ücretsiz emek saatlerini artırıcı ayrı bir etkindir.

Makroekonominin istihdam yaratma potansiyelinin zayıflaması, işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliği önünde yapısal bir engel olarak güçlenmiştir. Geniş tanımlı işsizlik artarken ve işgücüne katılım azalırken, işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması artık daha uzak bir hayal gibi görünmektedir.

² TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2024-53712>

³ TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcamaları, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2024-53957>

⁴ Erol, Pınar (2025) “Kadın İşçilerin Kredi Kartlarıyla İmtihanı” Kadın İşçi, 8 Ağustos 2025, <https://www.kadinisci.org/kadin-iscilerin-kredi-karti-borclariyla-imtihani/>

⁵ Memiş, E. ve Özar, Ş. (2025). “Ekonomi programı: Sil baştan”, Kadın İşçi, 4 Nisan 2025. <https://www.kadinisci.org/ekonomi-programi-sil-bastan/>

İşgücü Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

2022’de politika notumuzda “iş duyuruları, işe alım, ücretlendirme, terfi ve işe son vermede cinsiyete dayalı ayrımcılığı önleyici düzenlemeler etkin biçimde uygulanmalı; eşit işe ve eş değerde işe eşit ücret ilkesi yasal ve kurumsal mekanizmalarla güvence altına alınmalı; kamu ve özel sektörde kadın temsiliyetini artıracak kota ve izleme sistemleri kurulmalıdır” demiştik.

Ancak güncel veriler⁶, bu taleplerin karşılık bulmamasının ötesinde, yapısal eşitsizliklerin daha da kemikleştiğini ve iyileşme bir yana, tablonun ağırlaştığını göstermektedir. 2024 yılı itibarıyla kadınların işgücüne katılım oranı %36,8 düzeyinde kalarak erkeklerin (%72) ancak yarısına ulaşabilmiş; bu durum Türkiye ile OECD ortalaması arasındaki farkın 16 puana çıkmasına neden olmuştur. 2021 yılından bu yana kadın-erkek işgücüne katılım oranı farkı yalnızca 2 puan kapanabilmiştir. Özellikle 2024 yılı için hanehalkında 3 yaş altı çocuğu olan kadınların istihdam oranının (%26,9), çocuğu olmayanların (%58,6) yarısından bile azdır. Bu durum ücretsiz bakım işlerinin kadını üretimden dışlayan en temel yapısal engel olma özelliğini koruduğunu ve bu konuda hiçbir etkin kamusal çözüm üretilmediğini gösterir niteliktedir.

İşsizlik verileri, cinsiyetler arası uçurumun yalnızca mevcudiyetini korumadığını, aynı zamanda kadınlar aleyhine hızla açıldığını belgelemektedir. Kadınların dar tanımlı işsizlik oranı 2024’te %11,8 ile erkeklerin 1,7 katına yükselirken, toplam işsizler içindeki kadın payı 2021’deki %40 seviyesinden 2024’te %46’ya fırlamıştır. Daha da endişe verici olanı, çalışmak isteyip de iş bulamayanları veya eksik istihdam edilenleri kapsayan geniş tanımlı (atıl) işgücü oranının kadınlarda 2024’te %35,3’e, Kasım 2025 itibarıyla ise %39’a ulaşmış olmasıdır. Geniş tanımlı işsizlerin yarısından fazlasını kadınların oluşturması, işgücü piyasasının genel işsizlik oranı düşerken dahi kadınları dışarıda bırakan, onları "yedek işgücü" olarak konumlandırıran karakterinin güçlendiğine işaret etmektedir.

Çalışma yaşamındaki güvencesizlik ve ücret adaletsizliği, "eşit işe eşit ücret" ilkesinden ne kadar uzaklaşıldığını somut rakamlarla ortaya koymaktadır. Tekniker ve teknisyen grubunda kadınlar erkeklerden %21,4 daha düşük ücret alırken, çocuk sahibi olmanın yarattığı "annelik ücret açığı" yine 2024 yılı için %7,1 düzeyinde seyretmektedir. Tarım dışı sektörlerde kadınların kayıt dışı çalışma oranının %19,4’e yükselmesi ve ne eğitimde ne istihdamda olan (NEET) genç kadın oranının (%30,1) erkeklerin neredeyse iki katı olması, eşitsizliğin kalıcı ve kuşaklar arası bir hal aldığını göstermektedir. Mevcut tablo, Türkiye’de işgücü piyasasının kadınlar için her geçen gün daha dışlayıcı, daha az kazandıran ve daha güvencesiz bir yapıya büründüğünü teyit etmektedir.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı, Adil ve Yeniden Dağıtım Odaklı Bütçeleme

2022’de politika notumuzda “artan oranlı gelir vergisi sistemi etkin biçimde uygulanmalı; alt gelir grupları enflasyona karşı korunmalı, temel ihtiyaçlardan alınan dolaylı vergiler düşürülmeli, rant ve servet gelirleri daha yüksek oranlarda vergilendirilerek kamunun gelir yapısı güçlendirilmeli ve sosyal koruma harcamalarına ayrılan pay artırılmalıdır. Kamu harcamaları ağırlıklı olarak inşaat ve fiziksel altyapı yerine; sağlık, eğitim, erken çocukluk eğitimi ve bakım, yaşlı ve engelli bakım hizmetleri gibi yüksek toplumsal getiriye sahip bakım ekonomisi alanlarına yönlendirilmelidir” demiştik.

2024’te Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının GSYİH içindeki payı (%12,4), %20,1 olan OECD ortalamasının oldukça gerisindedir. Sosyal koruma harcamalarının yaklaşık yarısının emekli ve yaşlı ödemelerine ayrılmasına rağmen, bu kalemlerin GSYİH içindeki payı 2020-

⁶ Tüm veriler TÜİK İşgücü İstatistiklerinden alınmıştır.

2024 yılları arasında %5,98'den %4,43'e gerilemiştir. Bu durum, faydalanıcı sayısı artarken kişi başına düşen reel desteğin azaldığını ve yaşlı nüfusta yoksullaşma riskinin derinleştiğini göstermektedir. Sistemdeki bu daralma, kadınlar üzerinde daha belirgin bir negatif etki yaratmaktadır. Emekli sayısındaki toplam artışın beşte birini kadınların oluşturması, işgücü piyasasındaki eşitsizliklerin emeklilik dönemine de yansıdığını kanıtlamaktadır. Ayrıca, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardımlardan yararlanan kişi sayısındaki düşüş ve sosyal yardımların reel satın alma gücündeki aşınma, kadın yoksulluğu ile mücadelede daha etkin ve hak temelli politikaların gerekliliğini vurgulamaktadır. Yeni açılan sosyal yardım programlarındaki bütçe artışlarının, bu yapısal boşlukları kapatacak şekilde kapsayıcı ve toplumsal cinsiyet duyarlı bir çerçeveye oturtulması stratejik bir önem arz etmektedir⁷.

Türkiye'de ulusal düzeyde kamu bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli yaklaşım izlediği zayıftır. 2023 yılı Performans Esaslı Program Bütçe kapsamında yer alan 67 programın 34'ü toplumsal cinsiyet eşitliği ve/veya insan haklarına temas eden veriler içerirken; bu programlar arasında doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilişkili olanların sayısı sadece 9'du. Cinsiyet eşitliğine hizmet edebilecek bu programların yalnızca 5'inde kısıtlı sayıda toplumsal cinsiyet göstergeleri bulunuyordu. Bu kapsamda en kritik program olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Kadının Güçlenmesi Programına merkezi yönetim bütçesinden ayrılan pay ise, kaynak tahsisi sıralamasında 56. sırada yer almaktaydı.⁸

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2024–2028 Stratejik Planı verileri, kaynak tahsisindeki yetersizliğin sürdüğünü göstermektedir:

- Bakım Hizmetleri: Yaşlı nüfusun artış hızına karşın, kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanması hedeflenen kişi sayısı ihtiyacın çok gerisinde kalmaktadır.
- Kadının Güçlenmesi: "Kadının Güçlenmesi" programının toplam maliyetler içindeki payı %1'in altında seyretmektedir.
- Hizmet Sunumu: Stratejik planda yer alan "kaynak tahsisi kısıtlaması" saptamaları, Başta BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi olmak üzere uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan "azami kaynak tahsisi" ilkesinin yerine getirilmesinde zorluklar yaşandığını göstermektedir.⁹

Bu çerçevede, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaşması yolunda önemli bir adım olan "Kadın Erkek Eşitliğine Duyarlı Planlama ve Bütçeleme Uygulanması Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024–2028)"¹⁰ yayımlanmış olsa da uygulama safhasında yapısal kısıtlar devam etmektedir. Ocak 2025 itibarıyla söz konusu belgenin henüz merkezi yönetim bütçe mevzuatı kapsamına alınmamış olması, stratejik hedeflerin bütçe disipliniyle tam olarak bütünleşmesini zorlaştırmaktadır. Mevcut uluslararası ve ulusal izleme raporları; bütçe planlama süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin beklenen düzeyde olmadığını, "bütçe payı" yerine "faaliyet sayısı" gibi nicel göstergelere odaklanıldığını ortaya koymaktadır.

⁷ Bahçe, S. ve Memiş, E. (2025). Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Sosyal Yardımlarda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2024 Güncellenmesi. CEİD Yayınları.

⁸ Yücel, Y. Yakar Önal, A., Akduran Erol, Ö. (2023). "Hak ve Eşitlik Temelli Yaklaşımlar Işığında Türkiye'nin Program Bütçesi. Yaşam Odaklı Bir Ekonomi için Makro İktisat ve Maliye Politikaları içinde, s: 261-283, Sosyal Araştırmalar Vakfı (SAV), İstanbul.

⁹ Toksöz, G., Şener, Ü., Memiş, E., Kızılırmak, B., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Arslan, H., Kabadayı, A., Akcan, H.K., Tuncer, S., İnanç, B. (2025). "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2023-2024", CEİD, Mart 2025.

¹⁰ UN Women Türkiye. *Kadın Erkek Eşitliğine Duyarlı Planlama ve Bütçeleme Uygulanması Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024–2028)*.

<https://turkiye.un.org/tr/261482-kad%C4%B1n-erkek-e%C5%9Fitli%C4%9Fine-duyarl%C4%B1-planlama-ve-b%C3%BCT%C3%A7eleme-strateji-belgesi-ve-eylem-plan%C4%B1-haz%C4%B1r>



2025 yılı itibarıyla, yüksek enflasyon ve sıkı maliye politikalarının kamu harcamaları üzerindeki baskısı, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin önemini daha da artırmıştır. Sadece kurumsal kapasite artırımı ve "görünürlük" çalışmalarıyla sınırlı kalınmamalı; her bir kamu harcamasının kadınlar üzerindeki etkisini somut olarak ölçecek bir mekanizma geliştirilmelidir. Özellikle kadına yönelik şiddetle mücadele ve bakım ekonomisi kalemlerinde, ekonomik programın tasarruf tedbirlerinden muaf tutulacak bir "sosyal koruma tabanı" oluşturulması aciliyet arz etmektedir.

Kadın örgütlerinin, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışan araştırmacıların, kurumların ve sendikaların bütçe süreçlerine dahil edilmesi; demokratik katılım kanallarının işletilmesi, yerel düzeyden merkezi düzeye bütçenin eşgüdömlü tasarlanarak dış izleme ve denetim mekanizmalarının açık tutulması gerekmektedir. Ancak bu şekilde "bir hak olarak bütçe" toplumsal cinsiyet eşitliğine hizmet edebilir.

Bakım Ekonomisi ve Ücretsiz Bakım İşlerinin Eşit Paylaşımı

2022 tarihli politika notumuzda; çocuk, yaşlı ve uzun dönemli bakım hizmetlerinden yararlanmanın kamusal bir hak olarak yaygınlaştırılmasını, belediyelerin nitelikli ve erişilebilir çocuk bakım hizmetleri sunma yetkisinin, belediyeler için açık bir yasal yükümlölük olarak tanımlanmasını, bakım izinlerinin, bireylerin yaşam döngüsünün farklı evrelerinde ortaya çıkan bakım ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde, ücretli ve esnek olarak düzenlenmesini talep etmiştik.

2025 yılı sonu itibarıyla ise bakım krizi, artan yaşam maliyetleri, kamusal hizmetlerin daraltılması ve yerel yönetimlerin kaynak yetersizliği nedeniyle daha da derinleşmiştir. Toplumsal refah için temel bir gereklilik olan bakımın kadın istihdamı önünde temel bir engel olduğu tüm kamusal kurumsal belgeler ve planlarda dile getirildiği halde, devlet, bu konuda gerekli adımları atmamaktadır. Demografik yapının değiştiiği, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının arttığı koşullarda, uzayan yaşam sürelerine bağlı olarak yaşlıların bakım ihtiyacı da artmakta, ancak bakımın aile içinde kadınlar tarafından karşılanması beklenmektedir. Devlet aileci politikalarla, önümüzdeki on yılı aile yılı ilan ederek, bakımı hanelere ve hanelerdeki kadınlara yüklemeyi ve temel politika stratejisini evde bakım için nakit transferleri (uzun dönemli bakım için yoksul hanelere evde bakım yardımlarının artırılması, anneanne-babaannelere bakım ücretleri vb.) ya da annelik izninin uzatılması gibi politikalar ile sürdürmeyi öngörmektedir. Özellikle belediye kreşlerinin kapatılması, kamuya ait kreşlerin 2012 itibarıyla büyük ölçüde işlevsizleştirilmesi ve bakım hizmetlerinin özel sektöre bırakılması, erken çocukluk bakımını birçok hane için erişilemez hale getirmiştir. 0-3 yaş için kamusal bakım olanaklarından söz edilemezken, 4-5 yaş grubu için sunulan kamusal bakım süreleri çoğunlukla tam zamanlı çalışma koşullarıyla eşleşmemektedir. Özel kreş ücretlerinin hane gelirlerinin çok üzerine çıkması, kadınların istihdamdan çekilmesine, güvencesiz ve yarı zamanlı işlere yönelmesine ya da tamamen ücretsiz ev içi bakım emeğine hapsolmasına yol açmaktadır.

Erken çocukluk bakımında kamusal hizmetlerin yokluğu, özellikle yalnız ebeveynler, çalışan anneler ve bakım sorumluluğunu üstlenen anneanne-babaanne kuşağı için ağır bir yük yaratmaktadır. Bu bağlamda yalnızca kreşlerin değil; çocukların akranlarıyla oyun oynayabileceği, sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyecek **oyun merkezlerinin**



yaygınlaştırılması da temel bir kamusal ihtiyaçtır. Bahar evleri¹¹, kadın merkezleri ve mahalle ölçeğinde çok işlevli boş zaman ve bakım mekânlarının oyun merkezleriyle birlikte tasarlanması, hem çocukların gelişim hakkını hem de bakım verenlerin yaşamını kolaylaştıracak bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.

Öte yandan derinleşen ekonomik kriz ve artan işsizlik, bakım ekonomisinin istihdam yaratma kapasitesini daha da görünür kılmaktadır. Kreşler, oyun merkezleri, gündüzlü bakım ve destek hizmetlerine yapılacak kamusal yatırımlar; bir yandan kadınların üzerindeki bakım yükünü hafifletirken, diğer yandan nitelikli ve güvenceli istihdam alanları yaratacaktır. Bakım ekonomisi, kriz dönemlerinde yalnızca bir “sosyal harcama” kalemi değil, aynı zamanda kapsayıcı ve dayanıklı bir ekonomi için stratejik bir yatırım alanı olarak ele alınmalıdır. Devlet tarafından bütünsel bir bakım politikası geliştirmek ve gerekli kamusal bakım yatırımlarını hayata geçirmek yerine “Komşu Anne Projesi” gibi¹² geçici ve güvencesiz çözümler üretilmektedir.

Bu konuda umut verici önemli bir ilerleme İstanbul’da yerel yönetim düzeyinde kaydedilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) “her mahalleye bir çocuk yuvası” politikası çerçevesinde erken çocukluk bakım ve gelişim merkezlerinin sayısını nispeten kısa bir sürede 130’a çıkarmıştır. Bu merkezlerde uygulanan programın, konusunda uzman bir ekip tarafından geliştirilmiş olması, merkezlerdeki hizmetin kalitesine de işaret etmektedir. İBB’nin Sosyal Yaşam Merkezleri girişimi ise mahalle evi, kreş, istihdam ofisi, sağlık merkezi gibi hizmetleri bir araya toplayarak bakım hizmetlerine erişimi kolaylaştıracak ve kadınların zaman kullanımı üzerindeki kısıtları hafifletecek önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca İBB ‘kent lokantaları’ girişimi ile dolaylı bakımın önemli bir alanı olan yemek hizmetleri konusunu da belediyenin hizmet alanına dahil etmiştir. İBB tarafından hayata geçirilen bu örnekler diğer illerde de yerel yönetimler tarafından uygulanabilecek pratik somut bakım hizmetleri politikalarına yol gösterici niteliktedir. Ana muhalefet partisi CHP tarafından 2025 sonunda açıklanan parti programı da yerel yönetimler tarafından bakım hizmetlerinin çeşitlendirilerek gündüzlü bakım merkezlerinin uzun dönemli bakımı da içerecek şekilde artırılmasını öngörmekte, genel ekonomi yaklaşımı olarak yeşil ve mor dönüşümü hedeflemektedir.

Yaşlılık aylıklarındaki erozyon nedeniyle yaşlılar bakım ihtiyaçlarının yanı sıra barınma ihtiyaçlarını karşılamakta da güçlük çekmektedir. Yaşlı nüfusun yoksulluk oranındaki artış dramatik boyutlardadır, 2019’da %14,2 olan yoksulluk (medyan gelirin %60’ı üzerinden hesaplanan) oranı %21,7’ye yükselmiştir. Yaşlı kadın yoksulluğu ise %22,4’tür.¹³ Dolayısıyla, bakıma ihtiyacı olabilecek yaşlı nüfusun önemli bir kesimi yoksulluk koşullarında yaşamaktadır. Kadınların yaşam seyri boyunca karşılaştıkları kesintili istihdam, daha düşük yaşam boyu kazançlar ve emeklilik haklarına eşitsiz erişim gibi dezavantajlar, özellikle boşanma ya da dul kalma durumlarında yaşlılık yoksulluğu ve bağımlılığını derinleştirerek, yaşlı kadınları devlete ve sosyal politikalara bağımlılığı en hızlı artan grup hâline getirmektedir.

¹¹ Çankaya Belediyesinin Çankaya’da ikamet eden, 65 yaş üstü vatandaşlar için ağız-diş sağlığı hizmeti, hemşirelik hizmetleri, eğitim hizmetleri ve seminerler (Alzheimer, diyabet, obezite, kadın-engelli-çocuk hakları, toplumsal cinsiyet) sunduğu merkezlerdir (<https://www.cankaya.bel.tr/hizmetler/baharevleri>).

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. [Komsu Anne Projesi Pilot Eğitimleri Devam Ediyor | T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı | Komşu Anne Projesi Pilot Eğitimleri Devam Ediyor](#)

¹³ TÜİK (2024) İstatistiklerle Yaşlılar, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaşlılar-202353710#:~:text=Birleşmiş%20Milletler%20dünya%20nüfus%20tahminlerine,0'ını%20yaşlı%20nüfus%20oluşturdu.>

Türkiye’de yaşlı nüfus (65 yaş ve üstü) dünya ortalamasının üstünde bir hızla artmaya devam etmektedir, 2019’da 7,5 milyon olan yaşlı nüfus, %20,7 artarak 2024 itibarıyla 9 milyon 112 bine yükselmiştir ve yaşlı nüfusun yarısından fazlası kadındır. Demografik dönüşümle artan bakım ihtiyacına karşın kamusal bakım hizmetleri bu ihtiyaca cevap verecek bir dönüşüm içine girmemiştir. 2024 Aralık ayı itibarıyla özel bakım evleri ve gündüz bakım merkezleri de dahil yaşlı bakımevlerinden faydalanan kişi sayısı sadece 30.668’dir¹⁴.

Özellikle büyük kentlerde yaşlılar için yatılı bakım kurumlarına olan talebin kurum kapasitesinden yüksek olması, kuruma başvuran yaşlıların kabul sırasına alınarak beklemlerine neden olmaktadır. Kabul sıraları çok uzun sürebilmekte, ancak huzurevinde kalmakta olanların farklı nedenlerle kurumdan ayrılması veya kurum kapasitesinin artırılması ile sıra gelebilmektedir¹⁵. Toplam yaşlı bakım merkezlerinin yarısından fazlasını özel bakım merkezleri oluşturmaktadır ve bu merkezlere ancak üst gelir gruplarının erişmesi mümkündür¹⁶.

Evde bakım desteğine ihtiyacı olan 65-74 yaş grubundaki kişilerin oranı %10,5 iken 75 ve daha yukarı yaştaki kişilerin oranı %26,9’dur. Buna karşın son 12 ay içinde evde bakım desteği almış 65+ yaştaki kişilerin oranı %2,5, 75 yaş üstünde evde bakım desteğinden yararlanabilenlerin oranı %5,1’de kalmıştır¹⁷. Evde bakım desteğine ihtiyacı olanlar ile ihtiyacı karşılanabilenler arasındaki bu çarpıcı açık, yaşlıların bakım yoksulluğu¹⁸ sorununu gözler önüne sermektedir.

Yaşlı ve engelli bakımında kurumsal bakımın yanı sıra **gündüzlü zaman geçirme ve destek merkezleri** önemli bir boşluğu doldurabilecek niteliktedir. Bu merkezler, bakım alan kişilerin sosyal hayata katılımını ve bağımsızlığını desteklerken, bakım verenlerin üzerindeki sürekli bakım baskısını da azaltmaktadır. Sosyal hizmetlerin finansmanında merkezi yönetimin bütçeden yeterli ve sürdürülebilir pay ayırması, bu hizmetlerin yaygınlaştırılması açısından hayati önemdedir.

Aile kurumu yüceltilerek artan uzun dönem bakım ihtiyacına ilişkin kamusal sorumluluk aileye devredilmektedir. Bakım ihtiyacı olan yaşlıların yaşı ilerledikçe bakım yoğunluğu artmakta ve özellikle orta yaştaki kadınlar (30-49 yaş grubu) ailenin yaşlılarıyla kendi çocuklarına bakmanın çifte bakım sorumluluğunu taşımaktadırlar¹⁹. Bu çifte bakım sorumluluğu, kadınların işgücüne katılımlarını, çalışma saatleri ve çalışabilecekleri işleri belirlemektedir. Hane içinde karşılanması beklenen bakım sorumluluğunun, nüfus projeksiyonlarıyla zaman içinde nasıl artacağına ilişkin tahminler kadınların ücretsiz bakım emeğinin üzerindeki baskısının büyük artış göstereceğini ortaya koymaktadır²⁰

¹⁴ ASHB (2025) Aylık İstatistik Bülteni 2024 Aralık, <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/istatistikler/>

¹⁵ Dinç, B., Özmete, E. (2021) "Bakım kuruluşlarına kabul sırasında bekleyen yaşlılara ailede bakım verenlerin bakım yükü ve yaşam memnuniyetlerinin değerlendirilmesi", Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(4): 1257-1281.

¹⁶ ASHB (2024) Aylık İstatistik Bülteni, Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, <https://www.aile.gov.tr/sgbd/istatistik-sayfaları/aylik-istatistik-bulteni>

¹⁷ TÜİK (2025) İstatistiklerle Yaşlılar 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2024-54079>

¹⁸ Bakım yoksulluğu, bakım ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanmasından yoksunluk anlamına gelmektedir. Bakıma muhtaç kişilerin resmi ya da gayri resmi kaynaklardan yeterli yardımı alamadığı bir durumdur. (Kröger, T. (2022) Care Poverty When Older People’s Needs Remain Unmet, Switzerland: Palgrave Macmillan.)

¹⁹ İzdeş, Ö. ve Memiş, E. (2022) Impact of elderly care on "sandwiched-generation" women in Turkey. New Perspectives on Turkey, 66.

²⁰ Memiş, E. ve İzdeş, Ö. (2025) Making Use of Time-Use Data to Estimate Elderly Care Needs. Economics: Theory and Practice, (39).

Depremden etkilenen illerde yaralanan kişilerin maruz kaldıkları engellilik durumları, halen konteyner kentlerde yaşamın sürmesi ve mekânsal erişilebilirlik sorunları göz önüne alındığında, bakım hizmetlerinin yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle sonradan engellilik yaşayan bireyler için uyum, bakım, rehabilitasyon ve bağımsız yaşama destek hizmetlerinin; bakım alanların kendi kaderlerini tayin edebilmelerine olanak tanıyacak biçimde, farklı modellerle ve bakım verenlerin ihtiyaçları da gözetilerek örgütlenmesi gerekmektedir. Rehabilitasyon ve eğitim hizmetlerine yaş sınırı olmaksızın erişimin sağlanması; hem engelli bireylerin özgürlüklerinin ve toplumsal katılımlarının korunması hem de bakım hizmetlerinin niteliğinin ve bakım emekçilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi açısından temel bir gerekliliktir.

Kadın emeği yalnızca çocuk, yaşlı, engelli bakımında değil, hasta bakımında da yetersiz kamu hizmeti sunumunun boşluğunu doldurmaktadır. Örneğın hastanede kalış süreleri 2010 yılından bu yana tutarlı bir azalış içindedir. Aynı hastanın hastanede kalış süresinin uzaması, hastaneler için ekonomik bir zarar olarak görülmektedir. Türkiye tüm OECD ülkeleri içinde en kısa kalış süresine sahip ülkedir. Türkiye’de 4,2 gün olan bu süre Birleşik Krallık’ta 7,7 gün, Fransa’da 9,1 gün, Japonya’da 27,3 gündür²¹. Hastaneden erken taburcu edilen hastaların evde ihtiyaç duydukları uzun süreli bakım hane içi karşılıksız emekle sağlanmaktadır.

2025 Sonu İtibarıyla Güncellenen Taleplerimiz...

- Makroekonomide istikrarlı ve saydam yönetim, uzun dönemli yapısal reformlar ve üretken kamu yatırımlarına dayalı, insana yakışır işler yaratmayı, eşitlikçi ve sürdürülebilir büyümeyi doğrudan hedef alan politikalar geliştirilmelidir.
- Erken çocukluk bakım hizmetlerinden yararlanmak kamusal bir hak olarak yeniden örgütlenmelidir. Kamu kreşlerinin kapatılması uygulamasına son verilmeli; merkezi yönetim ve yerel yönetimler eliyle ücretsiz ya da düşük ücretli, nitelikli ve erişilebilir kreş hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Belediyelerin kreş açma yetkisi, belediyeler için açık bir yasal yükümlülük olarak tanımlanmalıdır.
- Özel bakım hizmetlerindeki maliyet artışları karşısında kamusal alternatifler güçlendirilmelidir. Özel kreş ve bakım hizmetlerinin yüksek maliyetleri kadınları istihdamdan dışlayan bir yapıya dönüşmüştür. Bu nedenle bakım hizmetlerinin piyasalaşmasına karşı kamusal, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken hizmet modelleri önceliklendirilmelidir.
- Mahalle ölçeğinde oyun ve çok işlevli bakım-boş zaman merkezleri yaygınlaştırılmalıdır. Çocukların akranlarıyla oyun oynama ve sosyalleşme hakkını destekleyecek oyun merkezleri; kadın merkezleri, bahar evleri ve benzeri yerel mekânlarla birlikte planlanmalı, yalnız ebeveynlerin ve bakım sorumluluğunu üstlenen anneanne-babaaanne kuşağının yükünü hafifletecek biçimde kamusal hizmet ağına dâhil edilmelidir.
- Bakım ekonomisi istihdam yaratma kapasitesi yüksek stratejik bir alan olarak ele alınmalıdır. Kreşler, oyun merkezleri, gündüzlü bakım ve destek hizmetlerine yapılacak kamusal yatırımlar; kadınların bakım yükünü azaltırken aynı zamanda nitelikli, güvenceli ve yerel istihdam yaratacak şekilde tasarlanmalıdır.

²¹ Statista (2024) Average length of stay in hospitals for curative (acute) care in select countries worldwide in 2010 and 2022, <https://www.statista.com/statistics/1116826/oecd-length-of-hospital-stays-select-countries-worldwide>.



- Yaşlı ve engelli bakımında gündüzlü ve toplum temelli hizmetler yaygınlaştırılmalıdır. Kurumsal bakımın ötesine geçen gündüzlü zaman geçirme, destek ve rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılmalı; bakım alanların bağımsızlığını ve toplumsal katılımını destekleyen, bakım verenlerin ihtiyaçlarını da gözeten hizmet modelleri geliştirilmelidir.
- Deprem sonrası bakım ihtiyaçlarına yönelik yeni ve kapsayıcı modeller oluşturulmalıdır. Deprem sonrası engellilik yaşayan bireyler için konteyner kentlerde yaşam ve erişilebilirlik sorunları dikkate alınarak; uyum, bakım, rehabilitasyon ve bağımsız yaşam destek hizmetleri yaş sınırı olmaksızın, yaşam boyu erişilebilir olacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Engelli bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin sürekliliği ve niteliği güvence altına alınmalıdır.
- Özel ya da kamusal bakım sektöründe çalışanların mesleki güvenceleri, çalışma saatleri, ücret seviyeleri ve sosyal güvenceleri sağlanmalıdır. Hanelerde kayıt dışı olarak çalışan göçmen bakım işçileri kayıt içine ve sosyal koruma kapsamına alınmalıdır.